

Штрихи

Петро Ротач

УДК 821.161.2+929(477)

НА СТОРІНКАХ МИРГОРОДСЬКОЇ ГАЗЕТИ: КІЛЬКА НОВИХ ШТРИХІВ ДО БІОГРАФІЇ МИХАЙЛА СИТНИКА

Петро Петрович Ротач (псевд. – *Петро Самотній, Р. Петренко, П. Чатор та ін.*), народився 24.01.1925 р. на х. Каленівщина біля Полт. обл., тепер Талалаївського р-ну Чернігівської обл. – 13.06.2007) – український письменник, перекладач, історик літератури, краєзнавець. Нелегке життя випало йому: сім'я під час колективізації зазнала репресій, 1942–1945 рр. перебував на примусових роботах у Німеччині в таборі “остарбайтерів”. Після повернення в Україну протягом 40 років був під наглядом органів КДБ. Закінчив 1954 р. Полтавський пед. ін-т. Дійсний член НТШ (2006), один з авторів колективу УЛЕ, “Енциклопедії сучасної України”, “Шевченківського словника”, “Шевченківської енциклопедії”.

Опублікував близько двох тисяч літературно-критичних, літературно-краєзнавчих, публіцистичних розвідок, заміток, художніх творів (поезія, проза) у районних, обласних, всеукраїнських, закордонних (Німеччина, Польща, Югославія, Канада) періодичних виданнях та збірниках, підготував біобібліографічні словники “Літературна Полтавщина” (Архіви України, 1965–1971), “Полтавська літературна діаспора” (Криниця, 1994–1996), “Колоски з літературної ниви: Короткий літературний календар Полтавщини” (1993), “Біля гнізда соловейка. Літ.-краєзнавчі студії” (1993), “Розвіяні по чужині: Полтавці на еміграції” (1996), “І слово, і доля, і пам'ять... Статті, дослідження, спогади” (2000), “Рядки за рядками, літа за літами” (2005); спільно із С. Крижанівським видав Повне зібрання творів Л.Боровиковського (1968). Автор поетичних збірок та книжки малої прози “Опанасова кобза” (2000).

До наукового опрацювання шевченківської теми звернувся на початку 1960-х рр., опублікував понад 150 монографій, статей, розвідок. Усі дослідження подано в книжках “Від Удаю до Орелі: Сторінки полтавської шевченкіани” (2000), “Під кроною Шевченкового дуба” (2001), “Від Яготина до Полтави: Тарас Шевченко і Полтавщина” (2002), “Полтавська шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії” (1977–2007).

Вдячна пам'ять про Петра Ротача – відданого сина України, невтомного дослідника українського Слова – збережеться надовго.

Розглянуто збірку Михайла Ситника “Катам наперекір” (1998).

Ключові слова: збірка Михайла Ситника “Катам наперекір”, українська діаспора, газета “Миргородські вісті” (1942–1943).

Petro Rotach. On the pages of a Myrhorod newspaper. Some new details of Mykhaylo Sytnyk's biography

The paper deals with Mykhaylo Sytnyk's collection of poetry “Against the Butchers' Will” (1998).

Key words: Mykhaylo Sytnyk's collection of poetry “Against the Butchers' Will”, Ukrainian diaspora, “Myrhorod News” (1942–1943).

1998 року київське видавництво ім. Олени Теліги випустило збірку творів Михайла Ситника під назвою “Катам наперекір”. Упорядники книжки М.Неврлий та Г.Булах залучили до неї, крім віршів, прози й мемуарних заміток М.Ситника, також листи В.Винниченка до нього, рецензії на вірші і спогади про поета

І. Качуровського, П. Волиняка, С. Коновала та ін. Цей солідний том із передмовою М. Неврлого й післямовою Г. Булаха, із коментарями й багатьма світлинами та малюнками – знак гідного пошанування пам'яті талановитого українського поета, людини трагічної долі. На жаль, дві перші – васильківські – збірки М. Ситника не потрапили до цього видання: їх упорядники не розшукали.

Ще до виходу у світ цієї збірки, у 1996 р., “Літературна Україна” статтями Олекси Ющенка й Леоніда Череватенка (до деякої міри дискусійними) привернула увагу читачів до постаті М. Ситника й наголосила на необхідності видати збірку творів поета в Україні. Тепер це побажання здійснилось: поезія М. Ситника органічно влилася в річище сучасної української літератури. Зроблю першу спробу донести до читачів образ М. Ситника без бруду й намов, хоча й у трагічному ореолі як знаку тієї жорстокої доби, в яку жив поет і ми, його сучасники. До опублікованого у збірці “Катам наперекір” хочемо додати кілька нових штрихів, які стосуються життя і творчості митця.

Ім'я М. Ситника я вперше почув в останні роки війни, перебуваючи в остарбайтерському таборі в Німеччині (м. Плауен). Багатьох юнаків, мене теж, захопила в ті роки хвиля ностальгійної поезії, що від 1943 р. почала з'являтися на шпальтах українських газет і журналів, випуск яких організували такі патріоти, як В. Кравців та С. Довгаль (останній редагував журнал “Дозвілля”). У полоні нашої уваги були тоді молоді поети Ганна Черинь, Василь Онуфрієнко, Леонід Полтава, Герась Соколенко, Йосип Дудка, трохи пізніше – Олекса Веретенченко. Мої вірші та проза (під псевдо П. Самотній) знайшли місце у празькому журналі “Пробоем”, редагованому Михайлом Мухінім та Є. Росохою. Наші поетичні мрії злітали весняними птахами над дротами таборів, ми оспівували любов до України й віру в її краще майбутнє. Ми листувалися між собою, а іноді й зустрічалися, мені пощастило в ті роки познайомитись із С. Довгалем, В. Онуфрієнком, О. Веретенченко, Г. Котюком, І. Майстренком, зустрічаючись, вели розмови про майбутнє нашої літератури. Ім'я й поезію М. Ситника приніс із України О. Веретенченко, який з'явився у Плауені 1944 р. Тоді там перебувала редакція “Дозвілля”.

У січні 1945 р. мій друг поет Герась Соколенко в черговому (й останньому) листі з м. Шопінітца (Сілезія) писав про свою поїздку в Катовіце, де зосередилась чимала група української творчої інтелігенції, що, залишивши Україну, прямувала в еміграцію. Там Соколенко зустрівся й із Ситником, про якого спеціально для мене зробив таке пояснення: “Видав три збірки поезій на Україні й зараз одну готує”. Повідомляв також, що в Катовіце відбувся літературний вечір, на якому з віршами виступили Ситник і Веретенченко. Отже, це польське місто на межі 1944 і 1945 років стало одним із пунктів по дорозі українських письменників в еміграцію. Звертає на себе увагу кількість збірок М. Ситника, виданих в Україні. Із певністю не можна сказати, що це помилка Соколенка, а третя, яку поет готував, можливо, була та, що вийшла 1946 р. у Західній Німеччині. Загалом це теж цікаві факти, які, здається, досі ще не реєструвалися в біографії М. Ситника.

Десь наприкінці 60-х років у Ірпені, у господі Григорія Кочура, я мав можливість переглянути збірку творів письменників із діаспори й там уперше по багатьох роках знову “зустрівся” із поетами, чиї імена були близькі й дорогі ще з юності, із часу німецької неволі. Тоді я переписав деякі твори моїх знайомих, а також біографічні довідки про них. Серед тих виписок – і два твори М. Ситника: вірші “Умру, а жить не перестану” із посвятою сестрі Раїсі та “Ніч”. Останній мене глибоко вразив больовою наповненістю, трагічною силою любові до України та безнадійністю манівців по чужих землях:

Який це край? Яка це знов ріка?
Яка це мова і яке наріччя?
Чия це заворожена рука
Тебе кудись веде сліпою ніччю?

Як страшно звучали ці та інші слова про загнаність, самотність “в шумному многолюдді”, де “тільки зорі дивляться, мов судді, / на твій іще не скінчений кінець”. І якою безнадією віє від поетової характеристики себе самого – “на закруті доріг”, “натомленого, безсонного і прибитого”, що у снах бачить “теплий батьківський поріг, якого ніяк вже переступити”.

Мені здається, має рацію Богдан Рубчак, коли каже, “що земля чужини отруїла коріння його душі”. Повернутись на батьківщину він не міг, але не сила було й жити без України. У вірші “Останнє слово” (“Літературна Україна” від 22 лютого 1996 р.). М. Ситник висловив це почуття із різкою силою у зверненні “до тих, хто хоче щастя десь знайти”: “...нам дорожче над усі світи / Один лиш край, що зветься Україною”.

Я теж думаю, що чужина (бо й сам колись звідав руйнівну силу ностальгії) справді підірвала сили такої чутливої й уразливої душі, яку мав М. Ситник. Але повернімося до періоду окупації, коли поетові було 22–23 роки. І тут до його тодішньої характеристики, можливо, додадуть деяких рис досі маловідомі факти ставлення до поета колективу газети “Миргородські вісті”, яку 1942–1943 рр. редагував Мих. Воскобійник за участю відомих пізніше в діаспорі літераторів Олега Зуєвського та Павла Маляра-Миргородського.

Треба сказати, що миргородська газета в період окупації приділяла багато уваги молодим поетам, друкуючи їхні твори – вірші, нариси, літературно-мистецькі статті, гуморески, рецензії. У номері від 6 травня 1943 р. у рубриці “Бібліографія” з’явилася рецензія на збірку М.Ситника “Нові обрії”, підписана “М. Степовий” (поза сумнівом, це Микола Степаненко, відомий пізніше в діаспорі вчений, політичний і релігійний діяч, а тоді дописувач до “Миргородських вістей” із Шишак). Оцінки творчої особистості М.Ситника, висловлені в рецензії, варті уваги.

Уже в перших рядках М.Степовий засвідчує непересічність цієї другої збірки “Нові обрії” (першої рецензент не мав, та й без неї сміливо взявся “визначити певну оригінальність стилю, щирість і безпосередність почуттів” автора. А далі буквально таке: “Приємно відзначити, що М. Ситник належить до тієї невеликої частини української молоді, яка і в кошмарних умовах совєтчини мала своє розуміння речей, свої погляди, на свідомість якої не могли вплинути ні марксизм-ленінізм, ні політзаняття, ні економполітики, ні “Короткі курси”. Ця краща частина нашої молоді з радістю зустріла боротьбу і свідомо присвятила себе праці для відбудови рідного краю:

А труд свій, і любов,
і все – для батьківщини”.

Як зазначив критик, наскрізний мотив збірки “Нові обрії” – ненависть до більшовизму, “носієм якого є Москва”, що “Вкраїну рідну, як рабину / мучила, як тільки могла”. “Як і незабутній Микола Хвильовий, – пише далі М. Степовий, – поет розумів, що єдиним носієм культури, свободи і справедливості є Європа”:

Європа! Це для мене не мрія,
Європа – дух мій і мета.
Геть від Москви! Геть від Росії!
Європа жде нас молода.

Критик звернув увагу на те, що М.Ситник твердо орієнтується на “героїчну постать європейця” Хвильового, і підтверджує це цитатою з його вірша “Миколі Хвильовому”:

... дуже хочеться мені
хоч трохи будь на Вас похожим
у ці грозові, бурні дні.

У згаданій збірці М. Ситник умістив і любовні вірші, але й у них, зауважує рецензент, “все ж чути голос поета-громадянина”, якого “не ваблять природи тони різні... / коли в огнях шумить Земля моя – вітчизна”. У цьому критик помітив близькість Ситника до П. Грабовського. Поет утікає від “солодкої лірики”, закриває “дубовими ставнями теплу лірику щиру свою”, бо:

Кажуть, зайво у дні оці плакати
Від кохань, що як злива пливуть,
чи вечірньою жабою квакати,
по коліна забрівши в траву.

У підсумку рецензент знову наголошує: головним у збірці М.Ситника є мотив служіння рідному народові: “Все – і серце, і душу – для краю, / А для себе нічого, нічого”.

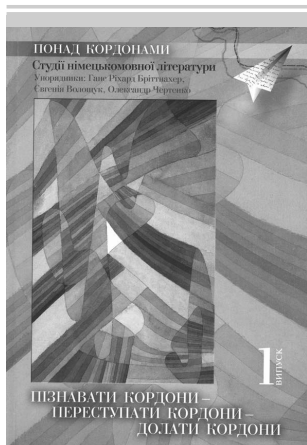
Прочитавши цей відгук у “Миргородських вістях”, питаю себе: хіба не вималювано тут світлий патріотичний образ поета М. Ситника, безкорисливого у служінні українській ідеї, своєму народові? Він іще більше утверджується у світлих і привабливих рисах, коли прочитаєш самі вірші, уміщені там само в червні-серпні 1943 р. Не маючи під рукою збірок поета, що вийшли у Василькові, а також закордонної “Відлітають птиці” (1946), важко сказати: це передрук чи першодрук. Та мені здається, що першодрук. Ці вірші Ситника могли потрапити до “Миргородських вістей” ось яким чином. У червні 1943 р. у Харкові відбулась конференція українських письменників, на якій був присутній Олег Зуєвський. Повернувшись додому, він опублікував у своїй газеті статтю “Невмируща сила” про рідну літературу й серед молодих сучасних письменників згадав і М. Ситника. Мабуть, той був учасником цього з’їзду. Напевно, у Харкові, познайомившись із О. Зуєвським, і передав йому для друку свої нові поезії, які й були опубліковані в “Миргородських вістях”. Пізніше, 16 липня, така конференція відбулася й у Києві, і на ній із доповіддю про стан української літератури виступив легендарний Віктор Петров (Домонтович). За інформацією миргородської газети від 1 серпня 1943 р., доповідач згадав письменників О. Веретенченка, М. Степаненка, М. Ореста, Д. Ніченка (Нитченка) та багатьох інших, але ні Ситника, ні Зуєвського названо не було. Можливо, Ситник тоді вже виїхав до Львова.

В опублікованих газетою віршах М. Ситника теж виразно звучить нота служіння рідному краю. Поет створює образ героя, що вмирає “в бою на рідну Україну”, “щоб силу і славу залишить про себе незабутню”. Вірш не дає жодних підстав говорити про якусь співпрацю із німцями. Та особливо цікавий твір “На стороні”. Письменник цілком визначив свою громадянську позицію: дійсність (“ніч”) його не лякає, він уже не романтичний юнак, а воїн, якому не страшні “зрадливо-підлі погляди ворон” (чи й тих люців, що ганьбили поета перед Л. Череватенком). Митець віддає боротьбі за волю України своє серце й душу. Цей вірш було опубліковано в той час, коли поет

залишав Україну, у ньому недвозначно визначилась його ідейна позиція, погляди, з якими він вирушав на еміграцію. Інша справа, чи витримав він випробування ностальгією...

Отримано 10 січня 2010 р.

м. Полтава

Пізнавати кордони – переступати кордони – долати кордони / Упор. Г.Р. Бріттнахер, Є.В. Волощук, О.П. Чертенко. – К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2011. – 256 с.

До збірника ввійшли матеріали міжнародної конференції, яка проходила в Інституті літератури 25 – 27 вересня 2009 р. Перший випуск у контексті теми “Понад кордонами” присвячений пам’яті видатного українського германіста академіка Дмитра Затонського.

У передмові академік М. Жулинський зазначив, що нова серія видань, яку започаткував центр германістики Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, “знаменує нову віху в розвитку традицій вітчизняної германістики”. Він наголосив також на особливому значенні часопису “Вікно у світ”, який знайомить читачів зі світом англійської, німецької, французької, австрійської, іспанської, американської та інших літератур. Це допомагає наблизити вітчизняних філологів “до світової гуманітаристики”. І далі: “Концептуальне завдання серії полягає... у створенні імпульсу їх (кордонів) подолання – себто до того, аби, усвідомивши кордони, їх перетнути й піднятися над ними... Назва ж нового проекту нагадуватиме, що духовний світ існував, існує й існуватиме понад будь-якими кордонами...”. У своєму вступному слові професор Інституту германської та нідерландської філології Вільного університету м. Берліна Ганс Ріхард Боріттнахер зазначив: “Аби наше минуле задля порятунку не загубилося в невидимому, я бажаю, щоб усі ми, згадуючи на цій конференції про кордони й пороги, мури й огорожі, чули у вухах згідливі дзвони Китеж-граду”.

У статті Є. Волощук подано стислий нарис про багатогранну наукову, суспільну та культурну діяльність видатного українського літературознавця академіка Дмитра Затонського. Ірмела фон дер Люе говорить про письменника й актора Александра Гранаха, який жив і творив на межі мистецтва, політики та любові. Про життя на межі та проблеми медійного інсценування образу циган розмірковував Р. Бріттнахер. Відштовхуючись від етимології й архітектоніки порога та аналізуючи порогові образи, простір і час, Вібеке Амтор розглядає психофізіологію в текстах Вальтера Беньяміна. Олександр Чертенко осмислює активізацію інтересу гуманітарних наук до феномену Берлінського муру (БМ) в останні 20 років, що особливо помітно на тлі навмисного замовчування чи політичної інструменталізації в 1960–1980-і рр. Лише тепер, ставши об’єктом людської пам’яті, він посправжньому входить у німецьку літературу, перетворюючись на один із найпопулярніших її топосів. М. Мірошниченко розглядає біографічні, психологічні та поетологічні чинники, категорії маргінального в романі “Розбійник” Роберта Вальзера, залучаючи теорію аутсайдерства Н. Еліаса та концепції “стигми” Е. Гоффмана. Про ставлення Гергарта Гауптмана до Другої світової війни в 1940 – 1942 рр. говорить П. Шпренґель. У статті П. Рихла розглянуто типологічні паралелі й генетичні зв’язки між Празьким колом німецьких письменників і німецькомовною поезією Буковини, котрі автор подав як дві специфічні моделі німецької острівної літератури ХХ ст.

Збірник буде цікавим для викладачів вишів, науковців, студентів та всіх, хто цікавиться німецькомовними літературами.

С. С.

Наші
презентації